

Наталія Коляда
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Автором розкрито теоретичні та прикладні аспекти громадянського виховання студентської молоді. З'ясовано, що численні прояви активної громадянської позиції студентів є свідченням того, що сучасна молодь – це покоління людей, які у своїй більшості підтримують процеси формування демократичної незалежної держави, відродження України; генерація, що вимагає більш конструктивних і динамічних еволюційних кроків щодо розвитку суспільства; генерація людей, які не сприймають будь-яку фальш, нещирість, пусті обіцянки стосовно свого сьогодення і майбуття. Тому одне із основних завдань цілісної соціальної молодіжної політики полягає у створенні та забезпеченні реальних умов для всебічного розвитку кожної молодої людини, максимальному її залученні до політичного, соціально-економічного та духовного життя суспільства. Завдання ж педагогічної науки – актуалізація багатоаспектної проблеми громадянського виховання, і не лише на концептуальному рівні.

Ключові слова: громадянське виховання, студентська молодь, соціальна молодіжна політика, Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія».

The author describes theoretical and applied aspects of civic education students. It was found that many manifestations of active citizenship of students is evidence that today's youth - a generation of people who for the most part support the democratic process of forming an independent state, the revival of Ukraine; generation that demands more constructive and dynamic evolutionary step for the development of society; the generation of people who do not take any hypocrisy, insincerity, empty promises about their present and future. Therefore, one of the main tasks of integrated social youth policy is to create and provide real conditions for the full development of each young person, maximum involvement of the political, social, economic and spiritual life of society. The task of teaching science – Update multifaceted problems of civic education, not only at the conceptual level.

Key words: civic education, college students, social youth policy, national-patriotic camp for students «Action».

Побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру, виховання ціннісного ставлення до соціального оточення та самої себе, національно свідомого, високоосвіченого, життєво компетентного, толерантного громадянина – патріота, здатного до саморозвитку та самовдосконалення, відповідального перед своєю нацією [1].

Законодавча і нормативна база в нашій державі визначає громадянина як людину, яка живе в демократичній країні і має конституційні невід’ємні громадянські права і свободи. Соціальну значущість громадянського виховання підтверджують Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України (2013), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), інші державні нормативно-правові документи.

Сучасні тенденції розвитку українського суспільства висунули на передній план громадського життя проблему громадянськості і як якості суспільства, і як якості особистості. Розвиток демократії нерозривно пов’язаний із підвищенням рівня громадянськості суспільства загалом, а молоді – особливо. Проблеми громадянського виховання молоді завжди знаходяться в центрі уваги педагогів, громадських діячів та політиків. Скільки існують держави, стільки й суспільство висуває і на свій розсуд вирішує питання мети, змісту, шляхів, засобів та методів виховання своїх майбутніх громадян. Особливо ця проблема актуалізується в переломні часи, коли кардинальні зміни в суспільстві змушують до зміни виховного процесу в цілому й до громадянського виховання – передусім [2, с. 84].

У чому ж полягає сутність громадянського виховання? Відповідно до визначення, поданого в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, громадянське виховання – це процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає

людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними [3, с. 8].

Академік О. Сухомлинська визначає громадянське виховання як емоційно-почуттєве прилучення дітей до різних форм знання, розуміння, діяльності й поведінки, спрямованих на прояви громадянськості. На її думку, головна мета громадянського виховання – це підготовка молоді до життя у громадянському демократичному суспільстві, у взаємопов'язаному світі; визнання та прийняття цінностей, що виступають головними, визначальними для даного суспільства. До громадянських якостей відносить: любов до свого народу, краю, вітчизни, толерантність, демократизм, громадянську самосвідомість, громадянську гідність, громадянський обов'язок, громадянську відповідальність, громадянську мужність, громадянську діловитість, працелюбність, повагу до законів держави, чужої думки тощо [4, с. 3].

Що являє собою громадянськість як інтегрована якість особистості? Як свідчить аналіз численних досліджень, громадянськість – поняття надзвичайно об'ємне та багатопланове. Воно включає в себе усі грані соціальної діяльності: виробничо-економічну, суспільно-політичну та соціально-побутову, які тісно взаємозалежні. Поняття «громадянськість» в найбільш загальному плані трактується в двох значеннях: громадянин як підданий конкретної держави; громадянин як свідомий член суспільства.

За визначенням О. Сухомлинської, громадянськість – це інтегративна якість особистості, що дає змогу їй відчувати себе соціально, морально, політично і юридично дієспроможною [5].

Відповідно до визначення, поданого в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, громадянськість – це духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З цим пов'язане більш або

менш лояльне ставлення людини до встановлених у державі порядків, законів, інституцій влади, відчуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння домагатися дотримання власних прав та обов'язків [6, с. 7].

Таким чином, громадянськість – це сума певних соціальних, політичних, морально-психологічних якостей людини, які формуються упродовж всього життя людини, але особливо інтенсивно – у юнацькому та молодіжному віці. Громадянськість – це усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства; почуття відповідальності за їхнє становище. Громадянськість є важливою рисою морального обличчя людини. При цьому формування громадянськості дітей та молоді – довгий та складний процес.

Громадянськість як почуття передбачає певне переживання особистістю власної приналежності до своєї нації, народу, його національних героїв та історичного минулого. Тому одним із головних завдань громадянського виховання та формування громадянськості є розвиток патріотизму (від грецького «співвітчизник», «вітчизна») – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за його минуле та сучасність, надбання національної культури, усвідомлене бажання при необхідності його захищати.

У контексті означеного важливою складовою загального виховного процесу підростаючого покоління є національно-патріотичне виховання, головна мета якого – набуття дітьми та молоддю соціального досвіду, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави. Як наголошується у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, революція Гідності, жертвний подвиг Героїв Небесної Сотні, події, які нині переживає український народ ще раз засвідчили, що проголошена у 1991 р. державна незалежність потребує постійного захисту, забезпечення національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання

дітей та молоді. Революційні зміни у листопаді 2013 – березні 2014 р., війна на Сході країни продемонстрували готовність молодого покоління відстоювати національні цінності, українську державність, орієнтацію на фундаментальні орієнтири світової цивілізації; засвідчили виховання української молоді людини в дусі толерантності і поваги до інших національних спільнот і релігійних конфесій, бажання долучитися до сім'ї народів, які творять спільний європейський дім [7].

На сучасному етапі розвитку України, в умовах загрози денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння в сферу впливу іншої держави, виникає необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; верховенство права; рівність усіх перед законом; повага до національних символів; участь у громадсько-політичному житті держави; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [8].

Результативність громадянського, національно-патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми та методи виховної діяльності стимулюють розвиток активності, свідомості, цілеспрямованості, самоорганізації, самоуправління. Як свідчить аналіз сучасної виховної практики діяльності ВНЗ, в контексті останніх тривожних подій активізується громадянська позиція студентської молоді, про що свідчать численні загальноукраїнські та регіональні заходи, акції.

Як приклад – інноваційний студентський проект Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія», створений та впроваджений на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини спільно зі Студентською соціально-психологічною службою, Студентським науковим товариством та Центром педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України [9].

Перша зміна табору тривала з 24 вересня по 7 листопада 2014 року. Свою роботу національно-патріотичний табір «Дія» урочисто розпочав 24 вересня 2014 року з організації інтелектуально-розважального ток-шоу «Я люблю Україну». У цей же день було проведено акцію «Люби Україну – одягни блакитно-жовту стрічку» (всім бажаючим студенти дарували блакитно-жовті стрічки як символ нашої держави) та спільну з вихованцями Центру психолого-педагогічної реабілітації дітей у місті Умань акцію з виготовлення подарунків для вихованців дитячих притулків Сходу країни під гаслом «Ми діти України – ми за мир».

Наступні форми роботи в межах діяльності Національно-патріотичного табору для студентської молоді «Дія» були не менш цікавими та захоплюючими: 29 вересня 2014 року – «смачна» благодійна акція «Печиво побажань» для всіх студентів, викладачів та гостей університету та національно-патріотична акція «Я – українець і я цим пишаюсь!» (на великій карті України охочі мали змогу позначити місце, де вони мріють побувати); 30 вересня 2014 року – тематична фотосесія «Україна понад усе»; 1 жовтня 2014 року – акція «Україна єдина», під час якої студенти дарували перехожим стрічки та кульки з українською символікою, що відображають єдність та неподільність нашої держави; 2 жовтня 2014 року – благодійний ярмарок; 7 жовтня – акція «Отримай браслет – підтримай солдата»; 8 жовтня – лекції з нагоди відзначення 25-річчя Народного руху; 9 жовтня – розважальний і пізнавальний квест у Білогрудівському лісі під назвою «Козацькі забави» для дітей з Центру соціально-педагогічної реабілітації м. Умань; 14 жовтня – в День козацтва, студенти факультету мали змогу відвідати Маньківський січовий курінь (Черкаська область); 16 жовтня – зустріч студентів та викладачів університету із земляками, учасниками АТО – представниками Уманського взводу 2-го батальйону Національної Гвардії України; 17 жовтня – розпочато збір канцтоварів для дітей із зони військових дій; 21 жовтня – акція «Прапор побажань» (небайдужі до конфлікту на Сході України студенти залишили теплі слова подяки для військових на

прапорі, який було передано бійцям української армії) та відеозвернення студентів зі словами подяки, побажаннями та підтримки для військових, які знаходяться на передовій і відстоюють честь нашої держави; 23 жовтня – завершення Першої зміни Національно-патріотичного табору «Дія», фінальною частиною якої став благодійний концерт під гаслом «У нашій пам'яті назавжди!».

З-поміж інших цікавих і захоплюючих форм роботи заслуговує на увагу розважальний і пізнавальний квест, проведений 9 жовтня 2014 року у Білогрудівському лісі (м. Умань) під назвою «Козацькі забави» для дітей з міського Центру соціально-педагогічної реабілітації у місті Умань. Завдання були найрізноманітніші – від стрибків у мішках до складного лабіринту. Діти проявляли кмітливість, спритність, логічність мислення. Було море сміху та яскравих вражень. На «забави» був запрошений отаман Маньківського Січового Куреня. Гість занурив усіх у неймовірний «чарівний вихор»: цікаві факти про історію козацтва, містичне благословення чотирьох стихій (землі, води, вітру та вогню), посвята маленьких гостей у справжніх козаків та козачок, навчання мистецтву бою на шаблях, знайомство з в'юнким батогом. Така жива взаємодія з дітьми – це не просто найкраща педагогічна практика для студентів, це насамперед можливість проявити себе в повноцінному процесі виховання та формування основних людських цінностей, педагогічних навиків і здібностей, а ще усвідомлення того, що долучився до прекрасної справи.

Всі заходи в межах діяльності Національно-патріотичного табору для студентської молоді «Дія» відбулися з метою сприяння формуванню патріотизму, шани та любові до своєї країни. Студенти дарували стрічки всім охочим та ділилися своїм гарним настроєм. Було приємно спостерігати за тим, як на їхніх обличчях сяяли щасливі посмішки, а в очах жевріла надія на мирне майбуття. Всі кошти, зібрані табором «Дія», були передані людям, які постраждали в зоні дії АТО, на допомогу бійцям української армії, на забезпечення дітей-переселенців всім необхідним для школи.

Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» має продовження. В межах Другої зміни (з 20 лютого по 23 квітня 2015 року) та

Третьої зміни (з 21 вересня 2015 року) організовано соціальні та благодійні акції, флешмоби, поетичні читання, лекції, семінари, конференції, благодійні концерти та ін. З-поміж інших форм роботи – I та II Міський конкурс соціальних проектів серед учнівської та студентської молоді «RAZOM», організаторами якого є факультет соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, заклади соціальної сфери міста та району та Центр педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування (НАПН України та МОН України). Учнівські та студентські соціальні проекти буде презентовано за такими номінаціями: надання соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщеним особам у результаті конфлікту в Україні; соціально-психологічна допомога учасникам АТО та їхнім сім'ям; ми – за мир; ідеї національно-патріотичного виховання, загальнонаціональної єдності, толерантності у науковій спадщині видатних українців Черкаського краю.

З 1 березня 2016 року стартувала Четверта зміна Національно-патріотичного табору для студентської молоді «Дія».

Наведені вище на інші прояви активної громадянської позиції студентів є свідченням того, що сучасна молодь – це покоління людей, які у своїй більшості підтримують процеси формування демократичної незалежної держави, відродження України; генерація, що вимагає більш конструктивних і динамічних еволюційних кроків щодо розвитку суспільства; покоління людей, які бажають вчитися, працювати, власними силами забезпечувати своє життя; врешті, генерація людей гарячих, радикально налаштованих, які не сприймають будь-яку фальш, нещирість, пусті обіцянки стосовно свого сьогодення і майбуття. Тому одне із основних завдань цілісної соціальної молодіжної політики полягає у створенні та забезпеченні реальних умов для всебічного розвитку кожної молодої людини, максимальному її залученні до політичного, соціально-економічного та духовного життя суспільства. Завдання педагогічної науки – актуалізація багатоаспектної проблеми громадянського виховання, і не лише на концептуальному рівні.

Список використаних джерел:

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil>
2. Середа В. Вплив громадянського виховання на формування правової культури молодих виборців / В. Середа // Вісник ЦВК. – 2007. – № 2 (8). – С. 83–88.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / Наук. творч. колектив: О. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. // Шлях освіти. – 2000. – №3. – С. 7–13.
4. Сухомлинська О. Громадянське виховання: спадщина і сучасність / О. Сухомлинська // Управління освітою. – 2005. – № 24. – С. 3.
5. Сухомлинська О. Громадянське виховання: спадщина і сучасність / О. Сухомлинська // Управління освітою. – 2005. – № 24. – С. 3.
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–21.
7. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil>
8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil>
9. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» (І-ІІ зміни) / уклад.: О.О. Гоменюк, М.В. Горенко, Н.М. Коляда, О.Ю. Мазур. – Умань, 2015. – 100 с.